

традиційної народної культури, з урахуванням яких вимог треба виконувати світлини чи креслення об'єктів або їх фрагментів тощо.

У завершальних розділах наведено правила ведення і зберігання документів у час експедиції, а також опрацювання й оформлення виявлених польових етнографічних матеріалів для передачі в архів. Тут ідеться про те, як вести щоденник, як дати лад аудіокасетам та відеокасетам, бланк анкет, кадрам фотошлівки і самим фотошлівкам. Звісно, частина цієї інформації на сьогодні вже неактуальна, позаяк касетні диктофони й фотоапарати вже фактично доживають останні дні. Однак самі принципи оформлення легенди залишилися без змін. Значним позитивом посібника є те, що автор подав тут єдині вимоги для передачі окремих справ для архівного зберігання. Ці вимоги і значно полегшують студентів оформлення матеріалів, і водночас дозволяють максимально повно законсервувати первісну інформацію, щоб за потреби можна було уточнити сумнівні моменти.

Фінальною частиною посібника є більш ніж два десятки додатків. Це зразки оформлення анкети, розширеної та короткої програми-запитальника, аудіозапису, конверта з фотоматеріалами, опису архівної справи тощо, – тобто практично усієї документації, з якою має справу дослідник-«польовик».

Поза сумнівом, вихід у світ навчального посібника «Методика польового етнографічного дослідження» став непересічним явищем для сучасної етнологічної науки. На сьогодні цей посібник, безумовно, є найбільш змістовним і практично зорієнтованим з-поміж інших видань аналогічного характеру. Усі подані тут методичні положення глибоко продумані, апробовані багаторічним досвідом автора і, так би мовити, «працюють». Дослуховуючись до рекомендацій посібника, навіть етнограф-аматор зможе досягнути вагомих здобутків, зосередившись на конкретній тематиці й відмовившись від бажання охопити неохопне, а окремі з них будуть не зайвими і для досвідчених дослідників. Корисним стане ознайомлення з книгою і фольклористам, невід'ємну складову діяльності яких також становить «поле».

На особливу увагу заслуговують вдало підібрані рисунки та якісні кольорові світлини з особистого архіву автора і його колег по експедиціях Р. Сілецького, Р. Радовича, Г. Рачковського, М. Стахіва, С. Марченка, естетичне художнє оформлення обкладинки посібника репродукціями картин відомого художника С. Іванова, а також методично вивірений, зручний для студентів формат книги, не переобтяженої зайвиною.

Володимир ГАЛАЙЧУК

Нові штрихи до вивчення українського фольклору ХХ століття

Дяків Володимир. «Фольклор чудес» у підрадянській Україні 1920-х років. – Львів: Інститут народознавства, 2008. – 256 с.

Навіть для фахових дослідників уснонародної словесності донедавна залишався маловідомим «фольклор чудес», що виник і побутував у руслі народної релігійності та антирежимних настроїв у підрадянській Україні 1920-х років. Епіцентром цього фольклору було Східне Поділля, зокрема Вінничина, де 1923 р. трапилися найбільш резонансні «чуда»: «Калинівське» (біля с. Калинівки внаслідок вистрілу безбожника у Розп'яття хреста з прострілу почала сочитися рідина, яку народ протракував як кров) і «Йосафатової долини» (де в урочищі поблизу с. Голинчинці Шаргородського району на місці об'явлення Божої Матері пастухові Якову почалося масове встановлення народом покаяльних хрестів). Хоч «за гарячими слідами» цих подій дослідники зафіксували чималий фольклорний матеріал (деякий навіть потрапив на сторінки «Етнографічного вісника» за 1925–1928 рр.), однак цей пласт усної творчості, як і сама тема релігійних рухів – проявів народної опозиційності до радянської системи, кілька десятиліть належав до замовчаних.

Молодий фольклорист Володимир Дяків у своїй монографії, що підготовлена на основі його дисертаційного дослідження (2006), вивів «фольклор чудес» із мороку ідеологічних заборон, успішно осмислив його як творче явище на тлі тогочасної суспільної дійсності, з'ясував його генезу, історичну вартість, сюжетно-змістову та художню специфіку тощо. У вступі автор розкрив історію дослідження «фольклору чудес» 1920-х рр., зокрема окреслив друковані та архівні матеріали до теми, що стали головною джерельною базою для його праці.

Перший розділ «Тема чудес в українському фольклорі і фольклористиці» заглиблює увагу читача в українську фольклорну традицію, для якої впродовж багатьох віків була притаманна віра в чудесне та відповідні сюжети, мотиви, образи «чудес». Взнявши за основу праці М. Костомарова, О. Потебні, І. Франка, О. Огоновського, М. Сумцова, В. Антоновича, М. Драгоманова, В. Петрова, М. Возняка, а особливо «Історію української літератури» М. Грушевського, автор простежив тему «чудесного» у найдавніших фольклорних жанрах (обрядової поезії, казках), у усній і писемній словесності, позначеній християнськими впливами (апокрифах, легендах, духовних віршах, псалмах), у народнопісенному епосі (думах, історичних піснях). Далі В. Дяків детально представив дослідницькі рецепції щодо подій релігійних рухів 1920-х рр. у тогочасних публікаціях у пресі, науковій літературі, зосереджуючи головну увагу на матеріалах про «чуда» у записях В. Кравченка, Олени Пчілки, Н. Дмитрука, В. Білого, С. Якимовича, М. Левченка, П. Попова та інших. Із поданих відомостей стає зрозумілим, що «фольклор чудес» 1920-х рр. – глибоко закорінений в українську етнотрадицію, а був зумовлений «загальною потребою чудесного» в українському суспільстві того часу.

У першому підрозділі другого розділу «Фольклор «Калинівського чуда»» В. Дяків розкрив суспільно-політичні умови і духовну атмосферу того часу. Автор обґрунтував походження «фольклору чудес»: він виник у руслі тривожних містично-фаталістичних настроїв народу (поширеним було уявлення, що «до влади прийшов антихрист, від якого нема порятунку»), активізації релігійних рухів. Ці настрої і рухи були зумовлені атмосферою воєнних лихоліть, економічними та політичними репресіями проти українства, войовничо-атеїстичними акціями влади.

У другому підрозділі дослідник проникливо проаналізував поетичні тексти, передусім пісень «В чистім полі на горбочку» та «Щасливая путь, де поклоннички йдуть», які побутують у багатьох варіантах і набули художніх ознак фольклорного твору. Автор зазначив «інтенсивну динаміку фольклорного твору в межах дуже короткого діахронічного зрізу (1923 – середина 20-х рр. ХХ ст.)», тісну пов'язаність ідейно-змістових та мовно-поетичних елементів тексту із суспільно-політичними подіями конкретної місцевості. У параграфі про фольклорну прозу В. Дяків лише контурно окреслив сюжети й мотиви оповідань про «чудо – кровотечу хреста» та «паломництво – очікування кари Божої». На нашу думку, цьому пласту оповідної творчості, який досить багато представлений в архівних джерелах, треба було б надати більшої уваги. Можливо, це стане предметом подальших досліджень автора.

У третьому розділі «Фольклор про «Йосафатову долину» на Поділлі та інші чуда» проаналізовано пісні та оповідання цієї тематики, зокрема зазначено, що вони близько споріднені з фольклором «Калинівського чуда» та в багатьох мотивах були його продовженням. Прикметним є вже саме перенесення місця біблійної «Йосафатової долини» біля Єрусалима на Східне Поділля. Загалом у творах цього циклу посилюються апокаліптичні мотиви та зростає наголос на необхідності покаяння і спокути народу за гріхи.

Автор звертає увагу на антирадянське спрямування «фольклору чудес», що прочитується у підтексті чи навіть непоодинокі виходить на поверхню, особливо в оповідних текстах (наприклад, про панівний режим мовиться як про «царство сатани» і т. п.).

Фольклорист об'єктивно визнає, що в багатьох випадках досліджувані тексти «грішать художньою недосконалістю, невиробленістю, структурною неповнотою, фрагментарністю» – тими формальними рисами, що дуже часто притаманні новаторчості ХХ ст. Водночас авторові вдалося простежити якісну еволюцію у низці текстів, переконливо засвідчити їхню фольклорність.

Логічним доповненням до структури монографії є «Фольклорні додатки», до яких В. Дяків умістив і декілька власних записів пісень про Калинівське чудо та про Йосафатову долину, зроблених у 2003–2004 рр. на Вінничині. Зазначу, що пісню про Йосафатову долину «На вдовинім полю пас пастух овец» та переказ про масове встановлення христів я

зафіксувала у 2007 р. від українців північної Молдови. Це ще одне свідчення на користь фольклорності творів про «релігійні чуда» 1920-х рр., що увійшли до загальнонаціональної усонародної традиції.

Без сумніву, монографія В. Дяківа є вдалою спробою узагальнюючого дослідження про «фольклор чудес» 1920-х рр. у підрадянській Україні. Її положення та висновки розширюють погляд на фольклорний процес цього періоду та на специфіку фольклоротворення у ХХ ст. загалом. Сподіваємося, що молодий дослідник не зупиниться на досягнутому та поглиблюватиме свої пошуки стосовно теми «фольклору чудес» і народної релігійності у майбутньому. Здається, сучасна дійсність додає багато свіжого матеріалу для осмислення.

Ольга ХАРЧИШИН

Нові книги

**Перські оповідки: У 2 т. / Перекл.,
упорядк. Р. Гамада. – Львів: ЛА
«Піраміда», 2007. – Т. 1, 2.**

У книзі вперше зібрано і перекладено перлину персомовного фольклору Індії – «Збірник розповідей та оповідань», рукописна версія якого зберігається лише у двох книгозховищах світу. У перекладах широко представлено все розмаїття жанрів – від анекдотів, новел, оповідань до повістей (кримінальних, шахрайських, любовних) та романів. Читач немовби занурюється у життя середньовічного Сходу, маючи змогу зблизька поглянути на побут, звичаї та вірування мусульман. Усі твори перекладено з рукопису, переписаного в Індії у 1009 році гіджри (1867 року за християнським літочисленням), який зберігається у Відділі рукописів Санкт-Петербурзького відділення АН Російської Федерації.

